

ПОГЛЯДИ МАРКА ЧЕРЕМШИНИ НА УКРАЇНСЬКЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ПИТАННЯ

Іванна Стеф'юк. Погляди Марка Черемшини на українське національне питання.

У статті розглядається суспільно-політична ситуація Галичини в кінці XIX- початку XX століття. З огляду на це аналізується суспільне розуміння тогочасних подій і авторська рецепція Марка Черемшини як письменника. Події Першої світової війни і їх зображення у творчості Марка Черемшини багато говорять про суспільні настрої того часу.

Ключові слова: Марко Черемшина, військова тематика, національне питання, патріотизм.

Іванна Стеф'юк. Взгляды Марка Черемшини на украинский национальный вопрос.

В статье рассматривается общественно-политическая ситуация кон.XIX – нач.XX в. С этой точки зрения рассматривается общественное понимание событий тех времён и авторское восприятие Марка Черемшини как писателя. События Первой мировой войны и их описание в творчестве Марка Черемшини много говорят о состоянии самого общества.

Ключевые слова: Марко Черемшина, военная тематика, национальный вопрос, патриотизм.

Ivanna Stefyuk. Marko Cheremshyna's views on Ukrainian national question.

The article deals with the socio-political situation in Galicia XIX end the begin of the twentieth century. Given this analysis of public understanding of contemporary events and author reception Cheremshyna as a writer. The events of World War I and their brand image in the work Cheremshyna lot of talk about the public mood at the time.

Key words: Marko Cheremshyna, military themes, the national question, patriotism.

І художня творчість письменника, і його мемуарна спадщина, і громадська діяльність виразно свідчать про те, що Марко Черемшина чітко ставив національне питання в найважчий історичний час: кінець XIX – початок XX століття, коли України як такої не було на політичній карті світу, бо вона була розтягнена між двома імперіями.

Ми здійснюємо наше дослідження на підставі новел письменника (збірка „Село вигибає”), „Щоденник” (упорядник М. Р. Федунь), листування Марка Черемшини із Сенем Горуком (не друкувалося), краєзнавчих досліджень Покуття періоду Першої світової війни (В. Великочого, М. Бажанського, Р. Кіреєвої) та власне черемшинознавчих досліджень (О. Гнідан, А. Крушельницького, М. Зерова, О. Засенка, Н. Семанюк, М. Гуйванюка, С. Сімонєка та ін.).

Значно проливають світло на становлення національних поглядів Марка Черемшини невідомі раніше літературознавцям листи Марка Черемшини до Сеня Горука, його шкільного товариша. Окрім того, цікавими ці листи є і з хронологічного погляду: адже час їх написання збігається із зародженням суспільно-політичних поглядів Марка Черемшини. Саме після закінчення Коломийської гімназії Марко Черемшина починає цікавитися просвітянською діяльністю, січовим рухом. Він вдумливо спостерігає за політичною ситуацією в краї, і якщо в „Щоденнику” висловлюється обережно (роль зіграв вік написання, тоді вже навчився обережності), то в листах до найкращого друга Марко Черемшина висловлюється вільно і прямо.

Молодий Іван Семанюк помічає, що в українській культурі спостерігається чужоземне засилля, кожен уряд хоче сказати своє слово у культурі, викресливши або ж заступивши при цьому українське. Про культурний обмін не йшлося, бо українцям пропонували низькосортне, українського ж взагалі не хотіли чути. Лист від 10 листопада 1895 року засвідчує таку ситуацію в театральному житті Галичини: „Аж п'ять театрів з'їхало у Коломию, насамперед приїхав наш, а відтак їк си дізнали вороги, то привіз і ляцкий, й жидівський і німецкий й кат зна який. Отже таке у нас. Не дають дихати. [...] А Руській Бесіді байдуже про те, приймає хто лишень хоче” [4]. Особливо його сердить те, що ніби й український орган „Руська бесіда” ніяк не перешкоджає цьому, дозволяє низькосортному чужому затуляти якісне українське. Звучить цей запис сторічної давності докором і для нас, бо і тепер українське ніяк не проб'ється через „подарунки” зарубіжжя в музичному, кінематографічному мистецтві.

Прикро вражений письменник тим, що їхній із Сенем товариш Андрій (Микола) Кошак змінив свої політичні орієнтири, відцурався їх. Марко Черемшина розцінює це як зраду. В листі від 26 грудня того ж року пише: „...довідався о всім заході Кошака й мені дуже, дуже прикро стало. Я його мав за непохитимого, а то отщо... Із радикала перейшов у народовці, а з народовців

у кацапи, та чи є тут на кого рахувати? Тьфу, счезло би таке. От наперед о нім мож сказати: буде колісцем від машинки, що в котрий бік його покрутять, в той і обертаєсь. Погано” [4]. Кацапами тут Марко Черемшина називає росіян. Це поняття відрізняється від поняття „москаль”, оскільки є вужчим семантично і містить значно негативнішу конотацію. Якщо москалем називали вояка російської армії не залежно від його національності, то кацапом називали тільки корінного росіянина. Це поняття швидше образно-оцінне, ніж географічне, бо стосується не так жителів Казані, яких іноді так називають, як корінних росіян, які не розуміють українську мову і переслідують її. В щоденнику Марко Черемшина також згадує про дивних людей, які говорили по-осетинськи. Цей запис заперечує проросійську орієнтацію Марка Черемшини, бо перехід близького друга на російський бік розцінює як особисту зраду. Варто також зазначити, що ніде в листуванні російська армія не згадується як визволитель, що дає підстави заперечити офіційну думку радянського літературознавства про те, що Марко Черемшина бачив у російській владі велике благо.

З пізнішого листування дізнаємося, що і Сень Горук, і Марко Черемшина відновлюють спілкування з Андрієм Кошаком, та юнацьку політичну непослідовність Андрієві пригадують завжди.

З перших днів перебування у Відні Марко Черемшина записується до „Січі” й стає її активним учасником. Він намагається згуртувати навкруги себе українське свідоме студентство. Отже, можна зробити висновок, що на цей час Марко Черемшина сам уже стоїть на твердих громадських позиціях, бо веде за собою інших і вказує їм шлях. Активного покутянина помітили досвідчені учасники організації і навіть доручили йому керівництво. Це для Марка Черемшини було дуже важливим, адже так він більше утверджувався у власних національних поглядах, і, керуючи гуртом інтелігенції, міг зрозуміти принципи керування тогочасним суспільством загалом: „Неабияку роль у кристалізації національної свідомості Марка Черемшини відіграло товариство українських студентів „Січ” у Відні, яке, крім праці в ділянці самоосвіти, також проводило культурно-освітню роботу серед українців австрійської столиці. В один із складних періодів діяльності товариства, коли мав місце ідейний конфлікт між старшою і молодшою генераціями січовиків, на чолі товариства став І. Семанюк (4.11.1899 – 14.11.1900 рр.). Марко Черемшина стає на сторону молодшого покоління, бо в їхньому ентузіазмі та охоті до праці бачить могутній потенціал. Старші ж учасники, як зазначає сам письменник, ведуть безкінечні пусті бесіди, які ні до чого не приводять.

З одного боку, молодого студента запалює громадське життя, він загоряється новими ідеями, але, з іншого, Марко Черемшина розчаровується в січовому рухові. Зокрема, він бачить слабкість і неосвіченість багатьох учасників „Січі”, а з таким людьми розбудувати державу важко: „Січовики інакше мені представляються. Крім Партицького і старших его товаришів, прочі малої стійкості хочби й для суспільности” [4]. Марко на той час уже має виразні уявлення про те, яким має бути образ провідника. Таким ідеалом для нього став Іван Франко, особиста зустріч з яким тільки підсилила і закріпила це враження.

Марко Черемшина бачив тільки декларативність і пустослів'я, а оскільки сам педантично прораховував кожен крок, то йому важко було миритися з хаотичною спрямованістю січового руху і перенесенням обговорення громадських справ до затишних віденських кнайпів: „Молоді члени (нові) се по більшій часті, добромислячі, жадні праці люди, побачивши „працю” старших членів т. є. працю в кнайпах, нічних пятаках та галабурдах, переконались, що вони (завдяки існуванню товариства „Січ”) виховуються на „декадентів” – песимістів до всього і вся, пропавших для нашої батьківщини, та розминаються з цілев свого пробування у Відні, не говорячи вже о цілі тов[ариства] „Січ”. Отже, нові члени рішучо супротивились такому життю пожиттю, такій праці і образованию. Взялисьмо і засновали кружок літературний, завели дискусії і відчити і то все по тверезому в льокалі тов [ариства] „Січ”, а не в кнайпах. Щоб поставлену задачу об'ємисту перевести, ми силоміць постарались, що і новий виділ майже зовсім із нових членів складаєсь. Тепер настає нова дата для „Січі”, а що ж – старі все нам наперекір та навхрест роблять” [4]. У січовому русі Марко Черемшина не раз вступав у гострі суперечки, навіть хотів вийти з нього.

У листуванні є також згадка Марка Черемшини про те, що він був ініціатором проведення мітингів та народних зборів у Ряшеві, де він деякий час перебував: „В Ряшеві мусів я перервати подорож з тої причини, що там мав зібрати складку від тамошних русинів на устроєний нами віденський мітинг” [4]. Про цілі мітингу та ідеї, які були там продекларовані, нам наразі невідомо.

Співпрацю з „Січчю” Марко Черемшина продовжує і після повернення з Відня. Так, перебуваючи в Делятині Надвірнянського повіту, він „...займався січовою організацією та

просвітою селян” [6] – так згадує сам письменник про дялятинський період у „Автобіографії”. Зв’язок „Покутської трійці” з січковим рухом на Галичині є предметом наукового дослідження Миколи Гуйванюка, тож цей період у житті Марка Черемшини він простудіював особливо ретельно: „Марко Черемшина брав активну участь у заснуванні та оформленні необхідної документації кількох „Січей” Надвірнянського повіту. У липні 1907 р. за його активної організаторської участі було засновано товариство „Січ” у Ворохті. На перших загальних зборах письменник виступив із змістовним рефератом про значення січової організації, після чого до „Січі” записалося 50 чоловіків та 30 жінок і в цьому була чимала його заслуга. У Делятині Марко Черемшина належав до головного проводу „Січі”. В час, коли М. Лагодинський займався посольськими справами у Відні, І. Семанюк повністю його заступав на посаді адвоката. Був чи не головним захисником покритвджених січовиків Надвірнянського повіту, а також вів скарбницю „Головного січового комітету” у період його відсутності” [5].

Активна та послідовна праця Марка Черемшини на цій ниві приносить свої результати, бо за роки перебування письменника в Делятині весь Надвірнянський повіт перетворюється на один з найголовніших осередків січового руху на галицьких землях. [У краєзнавчому дослідженні „Визначні діячі світської інтелігенції Західної Гуцульщини» говориться: „З 1900 років між населенням Делятинщини почала працювати світська інтелігенція. Молоді адвокати М. Лагодинський, І. Семанюк, С. Солом’яний, М. Козоріс та їхні однодумці закладали по селах читальні, молодіжні спортивно-пожежні товариства, кооперативи і позичкові каси, пропагували ідеї соціал-радикальної партії, яку створили М. Павлик та І. Франко. У 1907 році жителі Делятинщини не стали віддавати свої голоси за клерикалів, а вибрали своїм послом до віденського парламенту радикала М. Лагодинського. До 1912 року створилось 16 читалень з 700 членами, в яких працювали 2 драматичні гуртки, 1 хоровий та 1 оркестровий ансамблі. На сцені виставляли п’єси українських класиків, в честь Т. Шевченка та І. Франка влаштовували величаві концерти”. Просвітницька діяльність ішла з Марком Черемшиною по житті. Як згадує С. Сімонек, письменник у Відні дуже скоро закинув лекції на юридичному факультеті, бо його повністю поглинала позауніверситетська робота, зокрема просвітницька, організаційна [4]. Це залишилося незмінним, після закінчення навчання Марко Черемшина поєднує державну службу в адвокатській конторі з організаторською та літературною діяльністю.

У 1912 році Марко Черемшина переїздить до Снятина, де також бере активну участь у діяльності „Січі”. Співпрацював Марко Черемшина в Снятині і з товариством „Боян”. Та це тривало недовго, бо розпочинається Перша світова війна: „Подальшій співпраці письменника з січковим рухом завадила Перша світова війна. З окупацією краю російськими військами твори Марка Черемшини разом з українськими часописами та іншими україномовними виданнями були заборонені як шкідливі для російської влади і підлягали вилученню та знищенню”. В цей період ще триває листування між Марком Черемшиною та Сенем Горуком, проте щирість і теплота спостерігається тільки з боку Черемшини, а Сень Горук відповідає на листи рідко, чим дуже тривожить свого товариша. На нашу думку, Марко Черемшина значно ідеалізував дружбу з Сенем Горуком, сам Семен її цінував набагато менше.

З теплотою пише Марко Черемшина про Сенья Горука в листі від 29 жовтня 1915 року, де бачить дорогого йому товариша „...серед борців за Україну проти відвічного ворога України. Ціла Снятинщина горда, що такого борця видала [...], батько щонеділі молиться, аби Австрія виграла і аби Ти здоров. Чого ми з серця всі бажаємо” [4]. Марко Черемшина на цей момент бачить в австрійському уряді надійну підтримку щодо виходу України на самостійний політичний шлях, тому й вболіває за неї. Він з двох лих вибирає менше, бо від російської влади такої підтримки сподіватися було б наївно.

Марко Черемшина підтримує Сенья Горука в його політичних поглядах: „Слава та історична честь тобі, що так бійко та відважно побиваєш ворога нашої України! Снятинщина гордиться тобою, як і вся Україна. Кобись лишень здоров був та дальше побивав московську дрян. Ми в Снятині витерпіли два московські дикі наїзди ще в червні і живемо по них гей в раю. Про те, що Снятинщина витерпіла під москалями, можна-би цілі томи писати...” [4]. Ось таку характеристику дає письменник російській владі. На нашу думку, цей запис розкриває політичні погляди та громадянську позицію Марка Черемшини повною мірою.

Постаті Івана Семанюка – громадського діяча – та Марка Черемшини – письменника тісно пов’язані і взаємозумовлюють одна одну. В новелістиці Марка Черемшини, та і в його

мемуаристиці немає декларативного і багатослівного патріотизму. Образ України як землі обітованої, до якої свідоме українство ще має прийти, голосно промовляє до нас зі сторінок новели „Туга”: „А яка, питаю, буде тота Україна? А він схопився у стременах срібних та й каже: „Всі гори-долини та й полонини, як земля вширши, як небо ввишки” [6, с. 78]. Звичайно, це не єдина новела, в якій письменник спонукає читача замислитися над національним питанням. Та „Туга”, на наш погляд, найяскравіше і найточніше показує специфіку образу України в творчості Черемшини: Україна ще лише в мріях, вона буде насправді. То мрія, до якої йде січовик, то край, який він збирається вибороти.

Марко Черемшина не пише про любов до України, бо й України ще немає. Та він сам невтомно бореться за неї, а не тільки пасивно сподівається. В новелі „На Купала, на Івана” автор голосом священика закликає народ до єдності. Так, у неділю панотець „...що преясну службу править, що красно говорить:

– Дивітси, – каже – , люди: сонечко пражить землю та й випражує з неї ягідку й рожу, а з тебе, хлопе, не годно випражити навіть вужевки [перевесло з верби, міцна мотузка – І.С.]. Але не тоту вужевку, що ліси й дараби в’яже, але тоту вужевку, що усіх хлопів у один нарід в’яже.

– Най же цес нарід каїться, най свою Україну шанує!

– Най хлоп хлопа тримається, най свою віру держить.

– Най молитесь за всіх Іванів, що за цю землю зі світа пішли.

Нарід їсть панотцеві слова і росте високо” [6, с. 76]. Образ інтелігентного очільника громади – то і є його ідеал правителя. Мудрість і освіченість є головними критеріями для вибору правителя, – переконує Марко Черемшина на сторінках новел. Таким мудрим очільником виступає і Николай Сівчук з недописаної драми „Несамовиті”, що головним чинником розвитку суспільства вважав просвітницьку діяльність. Саме таким є й образ панотця, який спочатку дає людям знання, а вже тоді закликає до дії. Несвідоме суспільство так і залишиться сірою масою. Сам Черемшина також велику увагу приділяв питанням просвіти, він замислювався над українським національним питанням і прийшов до висновку, що єдність, згуртованість і освіченість – то три складники, які зміцнять українське суспільство і полегшать йому шлях до політичної самостійності.

Образ України як примарної мрії зображено і в новелі „Писанки”: маленькій дівчинці навіть добре не зрозуміло, що таке Україна, дитина лише знає, що за Україну вбили її батька та ув’язнили матір:

„ – Та за шо, хло’, єї катують?

– За це саме, за шо дедю убили.

– Варє?

– Кажут, шо адіт, за тоту Україну.

– Ото їх у горлі давит!” [6, с. 87].

Так патріот, націоналіст стає мучеником. Дитина не може зрозуміти, що таке Україна, та здогадується, що то щось дуже цінне для її тата, раз він за неї помер. А тому приносить матері перед Великоднем писанки, аби хоч трохи розрадити її від того, що немає України: „...мерехтіли усміхнені писаночки із кошеліка доньки Паладюкової й на кримінальному мурі зоряними пальчиками виписували Паладюкову Україну...” [6, с. 87]. Така, на перший погляд, наївна дитяча „заміна України” писанками є, насправді глибоко символічною: для дитини поняття рідного і природного збігаються. Вона приносить яйце як символ роду, відродження, ніби подаючи знак, що Україна таки буде. Цей прометеївський образ дитини є одним з найдраматичніших дитячих образів у новелістиці Марка Черемшини.

Образ України в новелістиці Марка Черемшини справді потрібно визбирувати з поодиноких вкрапель, він не говорив багато про неї, але багато робив для її майбутнього. Дослідник В. Дорошенко першим у літературознавстві зробив акцент на тому, що в центрі новел „Верховина”, „Писанки” – розгублена українська свідомість на тлі багатонаціональної або й безнаціональної воєнної дійсності. Науковець застерігає читача від буквального прочитання текстів Марка Черемшини на рівні сюжетів: „Друга тема цих оповідань – це положення української людности за польського режиму, винятої з-під усякого права й виставленої на повну самоволю найблизчої до неї влади та місцевих представників пануючого народу („Верховина”, „Писанки”). У цих оповіданнях Черемшина стає на загально-національному ґрунті й має на оці не інтереси тої чи тої верстви села, а інтереси українського села взагалі у витворених війною

міжнародних відносинах. Перед нами уже не поет народного крою, а поет загальнонародний, трибун нації” [1. Чому ми згадані новели ми розглядаємо окремо, а не разом із творами збірки „Село за війни”? Бо вони інші за своєю спрямованістю. Якщо в збірці „Село за війни” представлений багатонаціональний хаос тогочасного суспільства, якщо людина в цих новелах „своїми” називає австрійців, бо не має іншого вибору, то тут виразно постає українська ідея. Герої вперто йдуть через град перешкод до України, хоча вони не впевнені, що колись її побачать. Лідером суспільства стає просвітянин, молодий і повний сил. Так побіжно змальований у творах, але його присутність відчувається при кожному прочитанні. Частково риси суспільного провідника Марко Черемшина змальовував з себе, й тоді новелістика ставала для нього щоденником.

Зі спогадів Н. Семанюк та В. Костащука знаємо, що Іван Семанюк розгортав у Снятині активну громадську діяльність, взяв участь у визвольній революції 1918 року. М. Гуйванюк пише про це так: „Саме тоді, коли стрімкий розвиток політичних подій в Австро-Угорщині вимагав від західноукраїнської еліти прийняття невідкладних рішень, він стає головою Снятинської повітової УНРади. Завдяки його активній національній позиції нова влада повіту прийняла негайні заходи для українізації адміністративних органів і системи освіти. Впроваджувалася українська мова як урядова для всіх державних і громадських властей повіту. Було розпочато українізацію освіти. Зокрема, у школах Снятинщини припинилося викладання польської та німецької мов. Замінено німецькі вивіски з назвами вулиць на українські. Та невдовзі розпочалася окупація Снятинщини румунськими військами, яка тривала від травня по серпень 1919 р., й Марку Черемшині, як легітимному представнику української влади, доводилося вести переговори з окупантами, захищаючи інтереси місцевого українського населення». Іван Семанюк активно співпрацює з „Просвітою”, НТШ, іншими національними організаціями.

У 1919 році, після того, як румунські війська захопили Північну Буковину і частину Галичини, Марко Черемшина виконував обов’язки бургомістра м. Снятина, бо попередній бургомістр Семен Зінкевич перебував на лікуванні. Та невдовзі до Снятина повертається польська влада, а з нею і колишній бургомістр Немчевський. При чому бургомістра пропольської орієнтації призначили румунські урядовці, що наводить на думку, що ці дві політичні сили перебували в попередній змові. Дружина письменника, Н. Семанюк згадує про це так: „...25 травня румунський комендант Турлеску призначив Немчевського бургомістром Снятина. Церемонія була проведена таким чином, щоб гостро образити Черемшину” [5]. Зі зверхністю румунської влади Марко Черемшина стикався неодноразово.

Погляди на українську державність Марко Черемшина виклав у доповіді, текст якої віднайти не вдалося, існує лише згадка про неї в книзі „Товариство „Взаїмна поміч українського вчительства”. Там читаємо: „Відбулися членські сходи, проведені з науковими рефератами, лекціями, вечорницями. З виголошених на цей час численних відчитів, були декотрі з них дійсно великої й актуальної вартості, н. пр. [...] т. Семанюка Івана: „Про початки вкраїнської держави й нації, її культури й назви цього часу”. Нас зацікавила кінцівка заголовка „назви цього часу” – що стало об’єктом дослідження? Дослідниця Марія Равшер припускає, що йдеться про державницьку ономастику, тобто про слова на позначення концепта „Україна” в різні періоди історичного розвитку. Наразі таке пояснення є єдиним, воно логічно впливає з решти змісту заголовка.

Знаємо також, що Іван Семанюк схвально ставився до діяльності „Молодої України”, ідейним очільником якої був І. Франко і притримувався такого ж, як і послідовники „Молодої України”, погляду, на процеси державотворення. Звісно, текст вищезгаданого відчиту пролив би світло на ті теоретичні положення, на які спирався Марко Черемшина як громадсько-політичний діяч. Та, на жаль, текст цієї доповіді також залишається невідомим для черемшинознавства.

Як слушно зазначає М. Гуйванюк, творче мовчання Черемшини є просто замовчаним етапом його життя. І пояснювалося „мовчання”, яке синонімічно прирівнювалося до бездіяльності, надмірною адвокатською, тобто суто професійною завантаженістю. Насправді це не так, бо письменник в цей період не мовчав, просто тимчасово змінив трибуну, період між двома збірками не був періодом мовчання: „А то ж була його активна співпраця з Радикальною партією, січовим рухом, „Просвітою”, НТШ, участь у революційних подіях 1918 р. на Покутті. А ще Марко Черемшина був щирим українським патріотом, активним поширювачем національної ідеї у середовищі українського селянства. Але така громадська діяльність була непеєднуваною з радянськими кліше письменника пролетарського типу. Також не вписувалися в радянські ідеологічні

„шори” творчі взаємини письменника з деякими проскрибованими в ті часи діячами українського національного руху: М. Грушевським, Д. Донцовим, В. Дорошенком, А. Крушельницьким, С. Горуком та ін.”. Саме ідеологічний тиск на написання біографії та літературно-критичних праць про Марка Черемшину зіграв тут свою роль – національний компонент з життєво-творчого шляху письменника вилучено в повному обсязі.

Ще А. Крушельницький визначальною рисою всіх періодів творчості Марка Черемшини назвав „...вдумчивість у настрої люської душі”.

Звісно, що свідомість людини в період війни – то переламана свідомість. Свідченням цього є й проза Марка Черемшини, де подано розріз суспільної свідомості крізь призму індивідуальної, і „Щоденник”, який сам є сукупністю протиріч і подарунком для тих, хто хоче підтасувати факти і „поставити” письменника на ту чи ту політичну позицію (бо факти жорстокої поведінки обох політичних режимів представлено). Насправді „Щоденник” – то лише чернетка до авторського трактування тогочасних подій та об’єктивна фіксація. Досліджуване нами листування розставляє все на свої місця і представляє Черемшину перш за все українським патріотом, який у найскладніший політичний час шукав виходу з ситуації, організовував громадські рухи, вів дипломатичні переговори і з уважністю літописця фіксував кожен спалах воєнних дій у краї.

Марко Черемшина постає перед тим самим вибором, що і герої його творів: письменник намагається всіх учасників політичних ігор розділити на „своїх” і „чужих”, та зробити це досить важко. Констатуючи, що і австрійська, і російська політичні сили були для Галичини, та й України загалом, лише тягарем, джерелом шкоди, письменник робить висновок, що до політичної незалежності Україна може дійти лише самостійно. З двох лих Марко Черемшина вибирає менше – Австро-Угорщину. Навіть називає її воїнів „нашими”, відбиваючи тогочасну політичну ситуацію, бо на російському фоні австрійське військо виглядало таки гуманнішим.

С. Попович пояснює логічність часткової проавстрійської орієнтації українців у тій суспільно-політичній ситуації: „Тільки перемога центральних являлася тоді корисною для українського народу. Ставати на стороні Антанти [...] було актом самогубства. До Антанти прецінь належала Росія, що нищила у себе усілякі прояви українського життя, засудивши українську націю на загибель. А вже тоді було відомо, що одною з умов „потрійного” порозуміння була згода на прилучення Галичини до Росії. Отже, тільки на руїнах розбитої Росії могла постати вільна Україна”. Не тільки місцеве населення вибирало австрійську політичну силу як уже звичну і менш нищівну, але й високоосвічені громадські діячі, які самостійно обстоювали національне питання, притримувалося такої ж думки.

Проте Черемшина, обстоюючи національне питання, говорив про те, що Австрія – гуманніша і розумніша політична сила, та якщо йти українцям до незалежності, то треба йти власним шляхом.

Марко Черемшина ставить питання ребром: до політичної самостійності українці зможуть дійти тільки завдяки власним зусиллям. До такого висновку приходять і Г. І. Букатчук . А. Т. Сайнюк у своєму нарисі „Історія села Кобаки” приводить нас до невтішних висновків: на аналогічному роздоріжжі політики його односельці опиняться ще раз – у 40-50-х рр. ХХ ст. І це назветься словосполученням „братовбивча війна”, яке згодом стане історичним терміном.

Література

1. Грицак Я. Пророк у своїй вітчизні. Франко та його спільнота (1856-1886). – Київ : Критика, 2006. – 935 с.
2. Гуйванюк М. Р. Марко Черемшина: невідоме й призабуте. Наукові розвідки, републікації. Документи. – Снятин : Прут Принт, 2007. – 108 с.
3. Здвиженський храм / Автор-упорядник Равшер М. І. – Снятин : Прут Принт, 2008. – 457 с.
4. Листи Марка Черемшини до Сеня Горука / Снятинський літературно-меморіальний музей Марка Черемшини. Фонди. ОФ-131.
5. Семанюк Н. Спогади про Марка Черемшину (первинний рукопис) / Снятинський літературно-меморіальний музей Марка Черемшини. Фонди. Д-185.
6. Черемшина Марко. Твори у 2-х томах. –К., 1974.
7. Черемшина Марко. Щоденник (листопад 1914 – січень 1915 / Упоряд. Федунь М. Р. – Івано-Франківськ : Обласний ІІПО – Снятин: Видавнича фірма „Прут – Принт”, 2005. – 36 с.